

A FIDESZ, MINT A MAGYAR POLITIKA TRENDJE

Oross Dániel

(MTA TK Politikatudományi Intézet)

(Boda Zsolt–Szabó Andrea [szerk.]: Trendek a magyar politikában 2. A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák. Budapest, MTA TK PTI–Napvilág Kiadó, 2017., 371 oldal.)

Az MTA TK Politikatudományi Intézete által jegyzett, a Napvilág Kiadónál megjelent kötet egy sorozat része. Célja, hogy két választás között szisztematikus áttekintést adjon a magyar belpolitika változásáról. Jóllehet a sorozat címében a „trendek” szó szerepel, a kötetbe válogatott tanulmányok inkább „szemelvények az előző választások óta bekövetkezett változásokból”, mintsem a jövőre vonatkozóan megfogalmazott forgatókönyvek, állítások. A kötet alcíme (A Fidesz és a többiek – pártok, mozgalmak, politikák) azt sugallja, hogy mára a Fidesz lett a magyar belpolitika „trendje”: minden más szereplő a nagyobbik kormánypárthoz viszonyítja önmagát, és főként a Fidesz által meghatározott eseményekre reagál. Lévén, hogy egy tanulmánykötetről van szó, az alcím egyúttal azt a szűk mezsgyét is kijelöli, amely az egyes tanulmányokat összeköti: a kötetbe foglalt írások alapján a hazai belpolitikai élet fő integratív ereje a Fidesz; a nagyobbik kormánypárt és a miniszterelnök személye jelenti a politikai integráció kulcsát, amihez/akihez igazodva, illetve amivel/akivel szemben a különböző szereplők meghatározzák cselekvésük irányát.

A kötet első része a magyar politikai rendszer változását vizsgálja. Gyulai Attila tanulmánya a magyar demokrácia hibridizációjának folyamatát elemzi. A kérdést a hibridizáció nemzetközi szakirodalma felől megközelítve Gyulai mellett foglal állást, hogy Magyarországon a hatalomszerzés és hatalomgyakorlás módjai nem 2010-től kezdődően írják felül a demokrácia formális alkotmányos kritériumait. A szerző Mikael Wigell 2008-ban megjelent összehasonlító tanulmánya mentén rámutat, hogy több kritérium tekintetében már 2010 előtt normasértés következett be hazánkban. A Wigell cikkére alapozott áttekintés kétségkívül fontos adalékkal szolgál a magyar demokrácia „szürke zónába” kerülésének folyamatáról, ugyanakkor joggal felmerülhet a kérdés, a szerző miért nem törekedett arra, hogy a folyamatban mutatkozó „trendet” a demokrácia minőségét évről évre mérő nemzetközi indexek ismertetésével is jellemezze? Az összefoglalás fényében Gyulai írása sokkal inkább tekinthető egy jól körülírt kérdésfeltevésnek, mint analitikus igényű áttekintésnek. Miu-

tán azonban a magyar demokrácia hibridizációjának folyamata nem ért véget, elemzése kiindulópontként szolgálhat további hazai vizsgálatok számára.

Tóth Csaba tanulmánya a 2014-es választások eredményét a választási törvény 2011 decemberében elfogadott változásának tükrében elemzi. Előbb áttekinti a régi és az új választási rendszer közötti különbséget, majd a változások normatív elemeire koncentrál, részletesen kifejtve, hogy a megváltozott szabályok milyen előnyhöz juttatták a Fidesz–KDNP-t. A tanulmány második része ismerteti a választások eredményét: az egyéni és listás mandátumok alakulását, a közvetlen listás szavazatok, levélszavazatok megoszlását, a vesztes töredékszavazatok és a győzteskompenzáció mértékét. A szerző kitér arra is, hogy a kampányszabályok és a kampányfinanszírozás sajátosságai szintén az ellenzékét sújtották. Az eredmények tükrében a 2011-ben elfogadott változtatások legnagyobb vesztese a Jobbik.

Dobos Gábor és Papp Zsófia tanulmánya a *Political Leaders in European Cities* című nemzetközi kutatás 2003-as és 2015-ös magyar adatait bemutatva azt ismerteti, miként változott a helyi politika a 2010 óta bekövetkezett változások tükrében. Az egyes politikai és közigazgatási szereplők önkormányzati működésre gyakorolt befolyásának változását a tanulmány összefoglalásában a szerzők frappánsan így jellemzik: „a 2010–2013-as önkormányzati átalakítások nyomán a polgármesterek egyre nagyobb urak egy egyre kisebb uradalomban”.

A kötet második része a pártok és politikusok szerepét vizsgálja a magyar belpolitikában. A kötet kulcstanulmánya ennek a résznek az indító írása: Balázs Zoltán és Hajdú András a párt 1988-as megalakulásáig visszatekintve mutatja be a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség fejlődésének trendszerű fordulatait a magyar politikában. A tanulmány éppen csak említi (a párt alapító elitjének átalakulása kapcsán) az első parlamenti ciklust követően lezajlott ideológiai váltást, a szerzők ugyanis a trendfordulót a 2002-es vereséget követő szerkezeti váltásban látatják. A rendkívül alapos, ugyanakkor lényegre törő tömörséggel írt elemzés előbb a politikai karaktert meghatározó tényezőket azonosítja, nyomon követve 1990-től napjainkig a Fidesz–KDNP 1. pártrendszerbeli pozícióját, 2. fővállalt morális elveit, 3. kormányzati filozófiáját, 4. közpolitikai programját, 5. stílusát és 6. politikaképét. Ezt követően leírja a szavazóbázis átalakulását, majd részletesen kitér a pártszervezet társadalmi kapcsolatrendszerére. E téma kapcsán az elemzés kilép a politikai szervezetek leírására alkalmazott két fogalom, a mozgalom és a párt kategória keretein túlra, s a Fideszt, mint pártot, egy politikai vállalkozást működtető kampányszervezetként jellemzi. Zárásként a szerzők áttekintik, miként alakult a párt országgyűlési képviselőinek száma, átlagéletkora, személyi összetétele, megállapítva, hogy a 2006–2010-es ciklus jóval jelentősebb változást idézett elő a frakció összetételében, mint a kétharmados győzelmek,

amik sokkal inkább a párt életében lezajlott korábbi változások betetőzését, mintsem új korszak kezdetét jelentették.

A Fideszről szóló írás nem tér ki Orbán Viktor szerepére, ezt a témát Illés Gábor, Körösenyi András, Metz Rudolf dolgozzák fel, a miniszterelnököt, mint rekonstruktív, „rezsimalapító” vezetőt mutatva be. Miután a magyar belpolitikában a kormányt vezető miniszterelnök a belpolitika formálásának legfaj­súlyosabb szereplője, kétségkívül fontos annak elemzése, hogy a 2010 utáni változások beilleszthetők-e bármely nemzetközi folyamat által leírt tipológiá­ba. A szerzők Skowronek koncepciója alapján három téma, az alkotmányozás, a gazdaságpolitika, a külpolitika kapcsán azt elemzik, miként zajlott a régi rend megtörése, a közös alap kialakítása valamint az új rend megteremtése, bizonyítva, hogy Orbán Viktor 2010 utáni tevékenysége megfelel a rekonstruktív vezető tézisének. Miközben Skowronek koncepciója kétségkívül inspiratív a 2010 utáni folyamatok megértése szempontjából, az idézett szerző tipológiája az amerikai elnöki intézményre fókuszál, ahol maga az intézmény maga is alakítja a vezetők személyiségtípusát. Kérdés, hogy egy, az amerikai elnökre kitalált tipológia mennyire alkalmas a magyar miniszterelnök szerepének meg­értésére? Míg ugyanis az Egyesült Államokban az intézmények a végrehajtó hatalom vezetőjét is kötik, addig nálunk 2010-et követően az látszik, hogy az intézményeket a miniszterelnök alakítja, ami nagy különbség. Bár erre a kü­lönbségre zárszavukban a szerzők maguk is reflektálnak, a dilemma feloldá­sára nem sikerül megnyugtató magyarázatot adniuk.

A legnagyobb baloldali párt, az MSZP helyzetét elemzi Lakner Zoltán *„Meg­újuló válság. Az MSZP alkalmazkodási kísérlete 2010 után”* című tanulmánya. A szerző előbb részletesen ismerteti a 2010-es, „kritikus” választások utáni útkeresés nehézségeit és a párt „új baloldalhoz” való viszonyulását. Ezt köve­zően áttekinti a párt vezetésében bekövetkezett személyi változásokat és azok­nak a párt vezetésében megmutatkozó következményeit, valamint azt, hogy a Fidesz által megvalósított baloldali programok (pl. közmunka program, rezsi­csökkentés) miként járultak hozzá az MSZP által ambicionált baloldali tema­tikai fordulat kudarcához. A baloldali erőviszonyok alakulására a 2014-es vá­lasztásokat megelőző szövetségi politika kapcsán visszatér a szerző, részletesen kibontva, hogy az MSZP által kitűzött célok miért nem jutottak érvényre a bonyolult, sokszereplős jelölt-kiválasztási metódus során. A szerző az MSZP szavazótáborának kiterjesztése kapcsán fontos összefüggésre mutat rá: miköz­ben a párt politikai erejét a régi szavazótábor erősségeinek maradéka adja, ez a beágyazottság egyúttal akadály is annak, hogy az MSZP alkalmazkodni tudjon a 2010 után megváltozott feltételekhez, így az annak irányába tett erő­feszítések elgondolhatósága is akadályokba ütközik.

Róna Dániel és Molnár Csaba tanulmánya a Jobbik néppártosodását vizs­gálja: 1. üzeneteik hangvételének változása, 2. a radikális közpolitikai javasla­tok visszaszorulása és 3. a párt politikusi állományának mérséklődése felől. A

tanulmány következtetése szerint a párt politikája tartalmilag nem, csupán stílusát tekintve mérséklődött. Miközben a tanulmány elméletileg és empirikusan is nagyon alaposan alátámasztja következtetését, az olvasót egy sajátos optikai csalódás éri, ami abból fakad, hogy hiányzik a magyar pártrendszer átrendeződésére, a tágabb kontextusra való hivatkozás a cikkből. A tanulmány reflektálatlanul hagyja a Fidesz radikalizálódásának és a pártrendszer jobbra tolódásának a Jobbikra gyakorolt hatását, noha azok felől az olvasó további magyarázatokat kaphatna a Jobbik mérséklődéséről.

A tanulmánykötet témaválasztásának önkényességét jelzi, a baloldal új pártjairól, az LMP-ről, az Együtt-ről, a Párbeszédről valamint a Liberálisokról és a DK-ról sem közöl írást a kötet, noha ezek a pártok a baloldal átrendeződésének valamint a kormánnyal, illetve a baloldallal egyaránt elégedetlen szavazók érdekképviselőinek fontos szereplői.

A kötet harmadik része a részvétel és mozgósítás címet viseli. Szabó Andrea és Róbert Péter tanulmánya a magyar állampolgárok politikai részvételének tendenciáit elemzi az Európai Társadalmi Vizsgálat (ESS) 2002 és 2014 között készült 7 adatfelvételének eredményei alapján. Az elemzés a választási részvételen túl ismerteti a választópolgárok intézményesült (pártokhoz kötődő) és közvetlen (tüntetéseken, felvonuláson, bojkottban) történő részvételét. A kapott eredményeket nemzetközi összehasonításban áttekintve az látszik, hogy Európa vizsgált országai között a magyar választók politikai aktivitása továbbra is minden tekintetben alacsony. A szerzők azt is összehasonlítják, hogy a baloldali és a jobboldali kormányok időszakában mutatkozik-e különbség a választópolgárok politikai aktivitásában, s azt találják, hogy a baloldali kormányok idején az aktivitás minden tekintetben magasabb volt, mint a jobboldali kormányok vizsgált periódusaiban.

A *„Túl az univerzalitáson: az aktivizmus új mintái Magyarországon”* című tanulmányt jegyző szerzők célja, hogy a rendszerváltás előzményeiig visszatekintve nyomon kövessék a civil gondolkodás változását. A szerzők egyfelől elemzik, honnan ered az a civiltársadalom-felfogás, amely a „politikával” szemben nyeri el tartalmát, és amely máig domináns a magyar civilek önképének meghatározásában. Azon túlmenően, hogy e megközelítés kritikáját adják, a szerzők a civiltársadalom aktivitásának új vizsgálatát és az aktivizmusok egymástól történő megkülönböztetését javasolják. A politikával szemben megfogalmazott felfogás: 1. a civil ethosz mellett a szerzők ismertetik, 2. a tranzakcionista (nem állami szereplők közötti), 3. az (individuális) élményvezérelt, altruista, valamint 4. a partikuláris (radikális) civil cselekvés magyarországi jellemzőit és mintáit. A Mikecz Dániel és Böcskei Balázs tanulmányában ismertetett új kategóriák és az azok köré rendszerezett példák fontos szerepet tölthetnek be a civilek szerepfelfogásának újragondolásában egy olyan

időszakban, amikor többé nem tartható a civiltársadalom Kádár-rendszerből örökölt, „politikával” szemben meghatározott felfogása.

Boda Zsolt és Szabó Andrea *„Mobilizáció és demobilizáció – tanulságok a menekültkvóta-népszavazás kapcsán”* című tanulmánya előbb azonosítja a kvóta-népszavazás helyét az eddig megtartott hazai népszavazások között, megállapítva, hogy formailag a 2016. október 2-án tartott népszavazás referendum volt ugyan, de tartalmilag a plebiszcitumhoz állt közelebb, majd a szerzők e szempontból fogalmazzák meg kutatási kérdéseiket. A téma nemzetközi szakirodalmából ismert tényezők tekintetében több dolog is a népszavazás érvényességét valószínűsítette. Az erőforrásokat tekintve a kormány álláspontja határozta meg a népszavazási kampányt (a kormány a kampányra 10 milliárdot költött, ezáltal a kvótanépszavazás minden idők legdrágább választása lett), amely alapján az volt várható, hogy a kormány végül eléri célját. A negatív üzenetek, a konfliktus gerjesztése szintén növeli a választók mobilizációját, és a kormány kampánya az EU és Magyarország közötti konfliktusra épült. A kampány során közzétett információkat és a médiát a kormányálláspont dominálta. Ráadásul a népszavazás kettős mobilizáló hatással bírt: egyfelől a jobboldali pártok szavazótáborát, másfelől a „nemzeti ügyel” egyetértők körét is lefedte. Miután azonban mindezekkel együtt a kvótanépszavazás mégis érvénytelen lett, az empirikus vizsgálat azt a kérdést járja körül, miért volt mégis alacsony a részvétel a népszavazáson? A fókuszcsoportos és kérdőíves vizsgálat eredményei nem támasztották alá a szerzők azon hipotézisét, miszerint (H1) a távolmaradók túlzottan tartották a kormány népszavazási kampányát, illetve (H2) a népszavazás nem tudta megszólítani a kevésbé elkötelezett állampolgárokat. Bár a politikailag kevésbé elkötelezett állampolgárok túlnyomó többségét nem tudta mozgósítani a kampány, de a kapott eredmények alapján nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy elhanyagolható hatással volt rájuk. Elemzésük igazolta ugyanakkor azt a feltételezést, hogy az alacsony részvétel oka a népszavazási kampány nem világosan megfogalmazott üzenetében keresendő. A szerzők igazolták egyfelől, hogy (H3) a távolmaradók körében szignifikánsan erősebb az EU-pártiság, mint a szavazók között, vagyis a kampány fő üzenete konfliktusba került a magyarok körében széleskörű (a lakosság körében 75-80%-os) EU-párti attitűddel. Szintén igazolást nyert, hogy (H4) a távolmaradók szerint a népszavazásnak nem volt tétje. A tét nélküliség érzetét igazolja továbbá az, hogy (H5) a menekültválság által érintett településeken sem volt az átlagnál magasabb a részvétel: még az ügyben közvetlenül érintett állampolgárok sem érezték a népszavazás valós tétjét. A fenti hipotézisek vizsgálatán túl további fontos adaléka a cikknek, hogy a válaszadók pártovatartozását tekintve is ismerteti a népszavazás eredményét, képet adva arról, hogy az egyes pártoknak mennyire sikerült a népszavazás során meggyőzniük szavazótáborukat az ügyben általuk képviselt álláspontról.

A negyedik rész a kormányzás és a közpolitika témakörét fogja át. Sebők Miklós, Kubik Bálint és Molnár Csaba *A törvények formális minősége: empirikus vázlat* című írása egy új mérési eszközt, formális indexet ajánl a törvényhozás által elfogadott jogszabályok tartósságának vizsgálatára. Az elméleti szempontból rendkívül érdekes, nemzetközi szakirodalmi megfontolásokra épített, innovatív tanulmány a Hungarian Comparative Agendas Project adatai alapján azt mutatja be, 1990 és 2014 között hogyan alakult a törvényhozás munkája mennyiségi és minőségi szempontból. Az elemzésből kiderül, hogy a törvények minőségét legjobban befolyásoló tényező a parlamenti ciklus. E tekintetben a szerzők a 2010 és 2014 közötti időszakban nagyon szoros és erősen negatív kapcsolatot találtak a ciklusváltozó és a törvényhozás minősége között, vagyis az eltelt parlamenti ciklusok viszonylatában ebben az időszakban volt a legalacsonyabb az elfogadott törvények tartóssága. A szerzők azt is kiemelik, hogy a nagyobb konszenzus, (az igen szavazatok magasabb aránya) javítja egy törvény formális minőségét. Bár a szerzők fontos és újszerű szempontot ajánlanak, tanulmányuk sokkal inkább egy módszertani szempontú nemzetközi folyóirat igényeit figyelembe véve íródott, mintsem egy a magyar belpolitika folyamatait áttekintő „trendek” kötetbe, ezáltal a politikai kontextustól függetlenített írásból hiányzik az egyes parlamenti ciklusok sajátosságaira utalás és azok részletes leírása, összevetése. Ehelyett az olvasó kap több oldalnyi módszertani okfejtést, ami a politikai folyamatot átlátni akaró, laikus olvasó számára kevésbé érdekes. A cikk összefoglalásában érdemes lett volna kitérni az elmúlt 7 parlamenti ciklusból kirajzolódó trendre a lerontott törvények, a „gyors megoldások” társadalmi következményeire – a tanulmány egy későbbi, empirikus vázlatnál kiérleltebb változatában a szerzők remélhetőleg a későbbiekben majd mindezt megteszik.

Bartha Attila *Makrogazdasági stabilizáció másképp – gazdaságpolitika populista fordulata* címet viselő tanulmánya a 2010-et követő gazdaságpolitikai váltás sajátosságait jellemzi. A tanulmány előbb elméleti szempontból ismerteti a populista gazdaságpolitika konceptuális kereteit, majd a közelmúlt hazai makrogazdasági trendjeivel illusztrálva vizsgálja a populista gazdaságpolitika ideáltipikus mechanizmusait. A tanulmány a makrogazdasági indikátorok, a munkaerőpiaci, szegénységi indikátorok, a demokrácia és az intézmények minősége, valamint az eredményesség szempontjait figyelembe vevő indexek alapján azt találja, hogy a Fidesz–KDNP által végrehajtott gazdasági stabilizáció igen közel áll a populista stabilizáció ideáltípusához.

Tóth István János és Hajdu Miklós írása kiváló elemzést közöl a kommunikációs szolgáltatások piacának, mint a politikai pártok közötti küzdelem kiemelt terepének 2009 és 2014 közötti változásáról. A vizsgálat alapján a kommunikációs szolgáltatások piacán lebonyolított közbeszerzések eredményei a politikai kapcsolatokkal rendelkező cégek súlyának növekedését mutatják. A szerzők részletesen bemutatják, mindez miként idézi elő a versenypiac egé-

szének deformálódását, a piaci verseny általános gyengülését. A tanulmány célja a nagy korrupció (grand corruption), a járadékvadászat (rent seeking) és haveri kapitalizmus (crony capitalism) fogalomrendszere mentén átláthatóvá tenni a Fidesz közeli személyek és cégek csoportjának eredményeit. A tanulmány címében jelölt haveri kapitalizmusban a járadékvadászat „maga a rendszer”: az állam tényleges szerepe itt az, hogy a politikai vezető holdudvarának, barátainak juttatja a társadalom erőforrásait. Vélhetően terjedelmi okai voltak annak, hogy a cikk elméleti keretét a szerzők szűkre szabták, ám mindebből egy ponton félreértés fakadhat. Miközben a cikk fontos tényeket és statisztikai adatokat közöl a jelenségről, keveset mond a haveri kapitalizmus struktúrájáról. Ennek hiányában a „haveri” kifejezés félrevezető lehet, figyelembe véve, hogy a folyamatban közreműködők között nincs horizontális és kölcsönösen alapuló viszony, a struktúra vélhetően inkább vertikális: van egy politikai családfő, akihez a többiek lojálisak, s mindez döntően meghatározza a folyamatot.

Összességében a tanulmánykötet széles horizonton kínál áttekintést a második és a harmadik Orbán-kormány időszakának belpolitikai folyamatairól. Ajánlott a kötetbe foglalt elemzések állításait a hazai belpolitikai élet trendvonalai közé illeszteni tudó politológusoknak, szociológusoknak, a társadalomtudományi szakma művelőinek, a szakmai közvélemény formálóinak.